

Krzysztof KOŚCIAŃSKI*

<https://orcid.org/0000-0002-5848-5325>

Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927

Jak cytować [how to cite]: Kościański K., *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2019, t. 2, nr 4, s. 45–59.

Football in Częstochowa in the years 1919–1927

Abstract

After Poland regained its independence, Częstochowa was one of the largest cities in terms of population. In relation to football, it was treated as a province, and the sport discipline itself was just developing. The stadiums were created as well as the 1st Stadium dedicated to football, which influenced the dissemination of this discipline. The number of clubs with the football section increased every year. In 1923, two clubs from Częstochowa and one from Raków formed the Częstochowa ‘C’ division, performing under the auspices of the Krakow Regional Sports Association. Four years later, there were already two groups of fourteen teams in general. Teams from Częstochowa competed under patronage of Sosnowiec Subdistrict Football Association. Between 1919–1927 neither of teams from Częstochowa got promoted to division “A”. In the year 1927 Częstochowa Sub-District Football Association was established, whose functioning had a significant impact on the further development of football in Częstochowa. In that period of time the best teams were: Częstochowa Sports Club, “Victoria 1922” Częstochowa Sports Club, Sports Club Częstochowa and Sports Club “Warta” Częstochowa.

Keywords: Częstochowa, football, interwar period.

Streszczenie

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, Częstochowa była jednym z największych pod względem liczby ludności miast. W odniesieniu do piłki nożnej była traktowana jako prowincja,

* mgr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Nauk Społecznych; e-mail: k.koscianski@o2.pl

a sama dyscyplina sportowa dopiero się rozwijała. Powstanie kilku boisk oraz I Miejskiego Stadionu przeznaczonego do piłki nożnej, wpłynęło na jej upowszechnienie. Liczba klubów z sekcją piłki nożnej zwiększała się w kolejnych latach. W 1923 r. dwa kluby z Częstochowy i jeden z Rakowa utworzyły częstochowską klasę „C”, występując pod egidą Krakowskiego Okręgowego Związku Sportowego. Cztery lata później istniały już dwie grupy liczące w sumie czternaście zespołów. Drużyny z Częstochowy brały udział w rozgrywkach kierowanych przez Podokręg Sosnowiec. W latach 1919–1927, żaden z klubów nie awansował do „A” klasy. W 1927 r. powstał Częstochowski Podokręgowy Związek Piłki Nożnej, którego funkcjonowanie wpłynęło znacząco na dalszy rozwój piłki nożnej w Częstochowie. Najlepszymi drużynami tego okresu były Częstochowski Klub Sportowy, Klub Ogólno-Sportowy „Victoria 1922” Częstochowa, Klub Sportowy Częstochowa oraz Klub Sportowy „Warta” Częstochowa”.

Słowa kluczowe: Częstochowa, piłka nożna, okres międzywojenny.

Wprowadzenie

Celem pracy jest przedstawienie dziejów piłki nożnej w Częstochowie, po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Cezurami chronologicznymi pracy są lata 1919–1927. Cezurę początkową pracy stanowi 1919 r. – powołanie pierwszego klubu z sekcją piłki nożnej; cezurę końcową wyznacza 1927 r. – powołanie Częstochowskiego Podokręgowego Związku Piłki Nożnej. Częstochowa w tym okresie administracyjnie należała do województwa kieleckiego, będąc również siedzibą powiatu. W zakresie stanu badań wiedzę wnoszą do tej problematyki prace Eligiusza Małolepszego¹, a szczególnie monografia *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918–1939*. Monografia dostarcza informacji o sporcie, w tym piłce nożnej w Częstochowie okresu międzywojennego. Wartościowa w tym temacie jest praca Jana Nowaka *Ruch sportowy w Częstochowie w latach 1887–1939* przedstawiająca początki ruchu sportowego w Częstochowie. Nie ustrzeżę się on jednak błędów, które mogą wynikać z braku właściwej bazy źródłowej. Wymienione prace mogą stanowić przyczynek do dziejów piłki nożnej w Częstochowie. W związku z tym istnieje potrzeba opracowania, opartego głównie o źródła pierwotne, traktującego o dziejach piłki nożnej w Częstochowie w latach 1919–1927.

Metody i problemy badawcze

W przygotowaniu pracy zostały wykorzystane następujące metody badawcze: analizy źródeł historycznych, indukcji, dedukcji, syntezy oraz porównawcza. Wysunięto następujące problemy badawcze:

¹ J. Nowak, *Ruch sportowy w Częstochowie w latach 1887–1939*, Wrocław 1973; E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918–1939*, Częstochowa 1996; tenże, *Piłka Nożna w Częstochowie w latach 1918–1939*, „Rocznik Naukowy AWF” 1997, nr 25, s. 63–75; tenże, *Działalność Częstochowskiego Podokręgowego Związku Piłki Nożnej w latach 1928–1939 (zarys dziejów)*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2000, z. 3, s. 43–52.

1. Czy w latach 1919–1927 nastąpił rozwój poziomu piłki nożnej w Częstochowie?
2. Jakie uwarunkowania miały wpływ na działalność w zakresie piłki nożnej w Częstochowie w latach 1919–1927?
3. Czy w omawianym okresie wzrosła liczba klubów i towarzystw sportowych prowadzących sekcje piłki nożnej w Częstochowie?

Wyniki i dyskusja

Na początku XX wieku piłka nożna w Polsce rozwijała się we wszystkich zaborach, co miało przełożenie na powstawanie klubów, sekcji i towarzystw. Częstochowa na przełomie XIX i XX wieku administracyjnie znajdowała się w Królestwie Polskim, będącego częścią zaboru rosyjskiego. Leżąca na szlaku kolei warszawsko-wiedeńskiej stała się ważnym węzłem kolejowym. Na rozwój miasta wpłynęło wybudowanie takich zakładów przemysłowych, jak: huta stali i żelaza w Rakowie, fabryka La Czenstochovienne w Błesznie, przedziałnia wełny wybudowana przez francuską spółkę Motte Meillassoux Cauliez przy ulicy Krakowskiej czy fabryka Peltzer et Fils w dzielnicy Stradom. To właśnie przy tych fabrykach zorganizowano pierwsze drużyny piłkarskie. W późniejszym czasie swoje drużyny posiadały również miejscowe gimnazja oraz powstały pierwsze namiastki klubów sportowych m.in. „Czenstochovia”, Towarzystwo Footballowe „Częstochowianka” i Gimnazjalny Klub Footballowy². Rywalizowano głównie z drużynami z Zagłębia Dąbrowskiego, Radomska i Piotrkowa Trybunalskiego.

W niepodległej Polsce pierwszym klubem piłki nożnej w Częstochowie, który działał w zorganizowany sposób był Klub Sportowy (KS) „Częstochovia”³. Latem 1919 r. powołano zespół przez m.in. Balda, Barylskiego, Dolta, Władysława Donajskiego, Ignacego Łęgosza, W. Piwowarczyka, Plucika, Podlewskiego, Stefieja II, Szczerbińskiego i Z. Zejdlera. Do grupy młodych chłopców dołączyli sierżanci rezerwy Dudek, Ludmił Iwaszko, Konopacki, Stefan Lindner, Ireneusz Łęgosz, Rabenda oraz nauczyciele gimnazjum K. Krupa i Stanisław Stefiej. Zadbali oni o pomoc finansową dla klubu oraz sprzęt sportowy⁴. Prawdopodobnie przyczynili się do objęcia klubu patronatem przez Komendę Obwodu Związku Strzeleckiego w Częstochowie. Występowali jako sekcja piłki nożnej Związku Strzeleckiego „Częstochovia”. Dwa lata później z inicjatywy kół wojskowych powołano KS Częstochowa, który był kontynuatorem „Częstochovii”. Zebranie organizacyjne Klubu Sportowego Częstochowa odbyło się 6 maja 1922 r.

² K. Kościński, *Piłka nożna w Częstochowie do 1918 roku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2018, t. 17, nr 2, s. 57–68.

³ W prasie funkcjonowały również nazwy „Czenstochovia”, „Częstochowia”.

⁴ J. Nowak, dz. cyt., s. 142; E. Małolepszy, *Kultura fizyczna...*, s. 52.

w lokalu Rady Miejskiej. Zebranie otworzył Prezydent Częstochowy, dr Józef Marszewski, co świadczy o istocie przedsięwzięcia. Podczas spotkania został on wybrany jego prezesem. Duże nadzieje pokładano w nowo powstałym klubie. Liczono, że przyczyni się on do rozwoju piłki nożnej w Częstochowie.

Klub został zarejestrowany 27 lutego 1924 r., a co za tym idzie mógł funkcjonować jako jednostka prawna. Wybrano również nowy zarząd, na którego czele stanął J. Cholewicki⁵. Wraz z powołaniem przez miejscowe jednostki wojskowe klubów, rozpoczęły się problemy KS Częstochowa. Skończyła się opieka Komendy Obwodu Związku Strzeleckiego, a część zawodników odeszła do drużyn wojskowych lub zrezygnowała z gry. Mniejsza liczba członków wiązała się również z ograniczonymi wpływami ze składek. Wpłynęło to na problemy finansowe klubu. W dniu 27 marca 1925 r. na walnym zebraniu członków postanowiono zakończyć działalność KS Częstochowa z powodu trudnych warunków materialnych, a inwentarz przekazano Częstochowskiemu Klubowi Sportowemu (CKS). Wszystkim członkom zalecano wstąpić do powyższego klubu⁶.

Mecze KS „Częstochovia” były impulsem do powstania innej drużyny w Częstochowie. Wśród młodej widowni zrodził się pomysł zorganizowania podobnego klubu, lecz młodzieżowego. Pod koniec 1921 r. w prywatnym lokalu Lucjana Słotty, opracowano projekt statutu oraz przyjęto nazwę KS „Orlęta”. Ustanowiono również barwy drużyny: czarne koszulki z czerwonymi kołnierzykami i mankietami oraz czerwone spodenki. Miały one symbolizować bohaterską walkę młodzieży szkół lwowskich podczas obrony Lwowa. W dniu 2 grudnia 1921 r. złożyli podpisy pod statutem w obecności notariusza: Lucjan Słotta – prezes, Wacław Kociński – skarbnik, oraz Ignacy Sowała – sekretarz, gospodarz⁷. W związku z długim procesem rejestracji, dopiero 24 czerwca 1924 r. zalegalizowano działalność w Kieleckim Urzędzie Wojewódzkim. Po oficjalnej legalizacji klubu, wystąpiły kłopoty z rejestracją w związku. Krakowski OZPN nie chciał przyjąć KS „Orląt” do struktur, ponieważ klub o takiej nazwie istniał już w Krakowie⁸. Na zwołanym zebraniu nadzwyczajnym w dniu 10 sierpnia 1924 r., prowadzonym przez prezesa Alfreda Szmekla zatwierdzono nazwę Częstochowski Klub Sportowy „Orlęta”⁹, korygując również statut¹⁰. W związku z dalszymi perturbacjami z KOZPN, po kilku miesiącach usunięto nazwę „Orlęta”. Klub w początkowych latach borykał się z problemami finansowymi. Mimo to organizacyjnie klub prosperował dzięki zaangażowaniu zarówno działaczy, jak i zawodników, którzy ze składek utrzymywali drużynę. Dbali również o boisko, rozklejali

⁵ „Goniec Częstochowski” 1922, nr 101 s. 3, nr 103, s.3,

⁶ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 72, s. 3, J. Nowak, dz. cyt., s. 143.

⁷ APCz, Teki Ignacego Sowały, syg. 25, Materiały i notatki dotyczące historii klubu, s. 1.

⁸ APK, UWK, syg. 3192, Stowarzyszenia i Związki Sportowe, Statut CKS „Orlęta” s. 10, Pismo KS „Orlęta” do Urzędu Wojewódzkiego s. 20.

⁹ Protokół Nadzwyczajnego Zebrania KS „Orlęta” z dnia 10.08.1924 r.

¹⁰ Statut Klubu Sportowego „Orlęta” z dnia 7.02.1924 r.

afisze informujące o meczach, czy też organizowali zabawy taneczne w celu pozyskania dodatkowych funduszy.

Pod koniec 1924 r. działacze klubów KS Częstochowa oraz Częstochowskiego Klubu Sportowego (CKS) „Orlęta” zorganizowali spotkanie z zamiarem połączenia się. Powodem tej decyzji była słaba kondycja finansowa obu klubów, powstawanie innych ośrodków piłki nożnej w Częstochowie, a zarazem chęć podniesienia poziomu sportowego. Oficjalnie od 27 marca 1925 r. działali pod szyldem CKS. W myśl założeń władz wojewódzkich, miejskich i dowództwa garnizonu wojskowego miał on pełnić rolę ośrodka polsko-katolickiego ruchu sportowego. W dniu 29 listopada 1926 r.¹¹ nastąpiła rejestracja w urzędzie wojewódzkim. Klub mimo doskonałej organizacji dalej borykał się z problemami finansowymi. Efektem tego był często zmieniający się zarząd, a także brak chętnych do objęcia prezesury. Zdecydowano się na nawiązanie współpracy z Komendą Garnizonu Częstochowskiego, co w późniejszych latach miało wpływ na charakter działalności klubu¹². Wiązało się to również z pewnymi dotacjami wpływającymi z magistratu. W dniu 5 stycznia 1927 r. CKS został wciągnięty na listę towarzystw cywilnych, do których wolno było należeć wojskowym¹³. Dzięki temu drużynę zasilili żołnierze, podnosząc poziom sportowy drużyny. Wyniki tych poczynań były widoczne w latach trzydziestych XX w., gdy sukcesy sportowe odnosiła „Brygada” – kontynuator działalności CKS.

W 1921 r. rozpoczął działalność KS „Warta”. Według statutu celem jego działalności było fizyczne rozwijanie młodzieży. Wiodącą sekcją była piłka nożna¹⁴. Na czele klubu stanął inżynier Czesław Rajcom. Podjęto starania o legalizację klubu, przedkładając notariuszowi statut w dniu 13 maja 1922 r.¹⁵ Podpisali się pod nim założyciele klubu: Józef Markusfeld, Czesław Rajcom i Julian Geizler¹⁶. Na początku 1923 r. zrzeszał on około 200 członków, wśród których byli: Żydzi, Francuzi, Niemcy oraz kilku Polaków. Władze wojewódzkie odwlekały rejestrację klubu, wskazując konieczność wniesienia poprawki, mimo iż statut był wzorowany na dokumencie Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego (ŻTGS), który został zatwierdzony. Zarząd w dniu 9 marca 1923 r. rozwiązał stowarzyszenie, by dzień później złożyć podanie o zarejestrowanie klubu pod tą samą nazwą, lecz z nowym statutem¹⁷. Uzupełniono również listę członków założycieli o Stefana Geizlera. Tym razem władze wojewódzkie rozpatrzyły podanie pozytywnie, rejestrując 6 czerwca 1923 r. KS „Warta”. Bu-

¹¹ J. Nowak, dz. cyt., s. 164.

¹² Wojsko promowało ideologię Józefa Piłsudskiego.

¹³ „Goniec Częstochowski” 1927, nr 9, s. 3.

¹⁴ W klubie działały również sekcje: boksu, gimnastyki, kolarstwa, lekkoatletyki, tenisa stołowego oraz tenisa ziemnego.

¹⁵ W statucie pełna nazwa brzmiała Częstochowski Klub Sportowy „Warta” Częstochowa.

¹⁶ APK, UWK, syg. 3191, Stowarzyszenia i Związki Sportowe, Klub Sportowy „Warta” Częstochowa s. 1

¹⁷ Tamże, s. 38.

dżet klubu składał się z wpłat wpisowych, składek członkowskich i darowizn różnych przedsiębiorstw. Dodatkowo wpływy uzyskiwano z biletów wstępu na imprezy sportowe i artystyczne.

Jednym z największych klubów (pod względem liczby członków) w Częstochowie był Klub Ogólno-Sportowy (KOS) „Victoria 1922”. Powstał z inicjatywy dyrektora zakładów włókienniczych „Motte Meillasoux”¹⁸ Edmunda Reimschussela. Stworzono go na bazie dwóch drużyn „Częstochowianki I” oraz „Częstochowianki II”. Były one złożone głównie z młodzieży z dzielnicy „Ostatni Grosz” w Częstochowie. Podczas zebrania organizacyjnego wybrano pierwszy zarząd w skład którego weszli: E. Reimschussel – prezes, W. Drózd – zastępca prezesa, H. Genserówna – sekretarka, Marian Dulla – skarbnik, F. Lichnowski – gospodarz¹⁹. Na początku 1923 r. założyciele klubu w osobach Stanisława Kaliniewicza, Edmunda Reimschussela i Henryka Stalensa złożyli w starostwie powiatowym projekt statutu oraz podanie z prośbą o zalegalizowanie działalności. Statut został odesłany do poprawy, jednak z powodu wyjazdu za granicę Henryka Stalensa, nie było możliwe złożenie przez niego podpisu pod nim, w związku z czym działacze zastosowali fortel. Zmienili zarząd oraz nazwę klubu na Towarzystwo Sportowe „Syrenka”. Starostwo powiatowe otrzymało informację, iż zmiana nastąpiła ze względów praktycznych. Korespondencja trwała kilka miesięcy. Całość miała na celu zyskanie na czasie do powrotu Henryka Stalensa, a zarazem możliwość ciągłego funkcjonowania klubu. W marcu 1925 r. E. Reimschussel zwrócił się z pismem do Starostwa Powiatowego w Częstochowie z prośbą o zatwierdzenie statutu KOS „Victoria 1922”. Równocześnie wyjaśnił ponowną zmianę nazwy, tym razem z TS „Syrenka” na KOS „Victoria 1922”, tłumacząc: „stało się to jedynie dla dobra sportu w naszym mieście, do której to nazwy «Victoria» społeczeństwo się przyzwyczyło”²⁰. Nazwa klubu „Syrenka” była używana głównie w pismach urzędowych. W społeczeństwie oraz w prasie funkcjonował termin „Victoria”. Ostatecznie klub został zarejestrowany przez wojewodę 4 maja 1925 r., licząc w tymże roku około 400 członków²¹. Celem klubu, według statutu był rozwój zarówno fizyczny, jak i umysłowy dorosłych i młodzieży. Za barwy przyjęto kolory biały i zielony. Zakres jego działalności był bardzo szeroki. Posiadał m.in. orkiestrę, chór, sekcje sportowe i kulturalno-oświatowe. Sekcja piłki nożnej wiodła prym, a klub został przyjęty w struktury KOZPN w kwietniu 1925 r. Kierownikiem jej został wybrany Sobiech, jego zastępcą mianowano M. Zielińskiego. Klub utrzymywał się ze składek członkowskich, dobrowolnych datków członków i sympatyków, procentu od lokat kapitałowych oraz dochodów z imprez sportowych i koncertów. Działacze poprzez współpracę z władzami powiatowymi, miejskimi, wojskowymi oraz innymi klubami zyskali popularność oraz ogólną aprobatę w swych działaniach, stając się wiodącym klubem w tym okresie.

¹⁸ Późniejsza nazwa to „Union Textile”.

¹⁹ J. Nowak, dz. cyt., s. 149.

²⁰ APK, UWK, syg. 3190, Stowarzyszenia i Związki Sportowe, s. 209.

²¹ Tamże, s. 224.

Piłka nożna rozwijała się również w Rakowie²², osadzie położonej nieopodal Częstochowy. Początki wiążą się z KS „Jedność” (1914–1920). Działał on przy Hucie Hantkego²³. To zawodnicy tej drużyny zaszczepili wśród robotniczej młodzieży aktywny styl wypoczynku. Na jego kanwie powstał Klub Sportowo-Footballowy (KSF) „Racovia”. W 1921 r. z inicjatywy Mariana Federaka²⁴, grupa osób zwróciła się do Związku Zawodowego Metalowców i Komitetu Dzielnicowego Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) z prośbą o pomoc w zorganizowaniu klubu sportowego. Wiązało się to również z uzyskaniem zezwolenia na odbywanie meczów piłki nożnej na placu pomiędzy ul. Obraniaka²⁵, Fredry i Syrokomli. Założycielami stowarzyszenia byli: Jan Łoboda jako pierwszy prezes, Jan Baścik, Marian Federak oraz Waław Sobczyk. Zawodnicy występowali w zielonych koszulkach i czarnych spodenkach. Emblematem stowarzyszenia była czarna tarcza z wpisaną literą „R” koloru zielonego. Po trzech latach rozgrywania spotkań towarzyskich, działacze stowarzyszenia zgłosili akces do Krakowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Otrzymali zgodę pod warunkiem, że klub zostanie zarejestrowany przez władze wojewódzkie i otrzyma prawo legalnego działania²⁶. W dniu 30 marca 1924 r. zarząd klubu złożył dokumentację wraz z pismem o rejestrację klubu do Starostwa Powiatowego w Częstochowie. Statut KSF „Racovia” podpisali: Jan Kaźmierczak jako prezes, Marian Federak oraz Marian Kusa²⁷. Mimo przychylnej opinii starostwa powiatowego oraz agentury informacyjnej policji o założycielach, władze wojewódzkie krytycznie potraktowały statut KSF „Racovia”. Mimo nanoszonych poprawek, pojawił się kolejny problem związany z wyjazdem Jana Kaźmierczaka do Ostrowca i brakiem możliwości złożenia przez niego podpisu. Na walnym zebraniu członków 14 grudnia 1924 r. wybrano nowy zarząd: Janusz Baścik – prezes, Antoni Szklarczyk – wiceprezes, Marian Federak – sekretarz, Jan Kozłowski – skarbnik oraz Jan Gronkiewicz jako gospodarz²⁸. Nowy zarząd również nie sprostał trudnościom związanym z rejestracją. Nie widząc dalszych perspektyw, działacze podjęli decyzję o rozwiązaniu klubu z dniem 20 lipca 1925 r.²⁹ Mimo braku oficjalnej rejestracji klub przystąpił w 1924 r. do rozgrywek klasy „C” Podokręgu Sosnowiec, widniejąc w oficjalnym spisie PZPN³⁰. Klub „Racovia” reaktywowano w 1927 r. jako Robotniczy Klub Sportowy (RKS) „Raków”.

²² Dnia 13 marca 1928 r., Raków został przyłączony do Częstochowy.

²³ Aktualnie ISD Huta Częstochowa.

²⁴ Późniejszy działacza Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OM TUR).

²⁵ Dzisiejsza ulica Limanowskiego.

²⁶ R. Karpowicz, *50 lat w służbie sportu RKS Raków*, Częstochowa 1971, s. 16.

²⁷ APK, UWK, syg. 54, Stowarzyszenia i Związki Sportowe, Statut Klubu Sportowego „Racovia”, s. 7.

²⁸ „Goniec Częstochowski” 1924, nr 293, s. 3.

²⁹ Pismo podpisane przez Mariana Federaka z tą informacją, zostało wysłane 3 października 1925 r. do starostwa.

³⁰ Rocznik Polskiego Związku Piłki Nożnej, Pięciolecie Polskiego Związku Piłki Nożnej (1919–1924), PZPN Kraków 1925, s. 120; Błędnie natomiast podano nazwisko osoby kontaktowej jako Fedczak M., poprawne to Federak Marian.

Na terenie Rakowa w latach 1918–1922 działał Harcerski Klub Sportowy (HKS) z sekcją piłki nożnej. Nie był on jednak zarejestrowany, rozgrywając jedynie mecze towarzyskie. Jeden z zawodników HKS-u, Tadeusz Sobociński, wyjechał do szkoły w Krakowie. Tam zetknął się z działalnością miejscowych stowarzyszeń sportowych. Utrzymując dalszy kontakt z zawodnikami HKS, był jednym z inicjatorów organizacji klubu sportowego, wzorowanego na klubach krakowskich³¹. Jak podaje Stefan Gajos w skład założycieli KS „Sparta” wchodził: K. Blinstrup, W. Halbtuch, L. Herbsztrajt, S. i L. Guzikowie, R. Lutrowicz, E. Nurczyński, Antoni Pałasz, Tadeusz Sobociński, Jan Łoboda i J. Zuchowicz³². Pod koniec 1922 r. wybrano zarząd stowarzyszenia, w osobach: Woźniak – prezes, L. Herbsztrajt – wiceprezes, H. Malec – sekretarz, J. Łoboda – skarbnik³³, Jadwiga Lis – księgowa, F. Bekier – gospodarz. Klub skupiał młodzież szkolną wywodzącą się z rakowskiej inteligencji oraz częściowo robotników huty. Władze wojewódzkie w Kielcach zarejestrowały KS „Sparta” 4 stycznia 1924 r. W tymże roku – według J. Nowaka – został rozwiązany i reaktywowany z początkiem lat trzydziestych XX³⁴. Klub ten jednak dalej funkcjonował, biorąc udział w rozgrywkach częstochowskiej klasy „C” oraz rozgrywając spotkania towarzyskie.

W pierwszych latach po wojnie sekcję piłki nożnej w Częstochowie posiadały również kluby i towarzystwa: „Burza”, „Concordia”, CKS „Jordania”, CKS „Zawisza”, Klub Kolarsko-Footbalowy „Sport”, KS „Ateny”, KS „Barkochba”, KS „Hagibor”, KS „Ogniwo”, KS „Turyści”, KS „Union”, RKS „Błyskawica”, RKS „Skra”, I Gimnazjum Państwowe, „Strzelec”, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Wojskowy Klub Sportowy (WKS) 27. pułku piechoty, WKS 7. pułku artylerii polowej i Żydowskie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne.

W Częstochowie powstawały kolejne kluby i towarzystwa. Tylko niektóre zgłaszały swój akces do KOZPN, gdyż wiązało się to z długim procesem rejestracji w urzędach. Mimo to z biegiem czasu coraz więcej drużyn wyrażało chęć przystąpienia do struktury KOZPN. Działacze z Krakowa zauważyli potrzebę utworzenia osobnego podokręgu, który miał za zadanie zrzeszenie większej liczby klubów oraz administrowanie nimi. Ważnym elementem było również rozwiązywanie sporów, które coraz częściej powstawały między zespołami. W 1923 r. utworzono regulamin oraz powołano Podokręg Sosnowiecki (Zagłębia Dąbrowskiego)³⁵. Kierownikiem został mianowany Edward Kula³⁶. Według sprawozdania Podokręgu Sosnowiec na początku 1925 r. zrzeszał on 26 klubów sportowych piłki nożnej. W tym Sosnowiec posiadał 9 klubów, Będzin 5, Dą-

³¹ J. Nowak, dz. cyt., s. 157.

³² „Życie Częstochowy” 1971, nr 221, s. 7.

³³ Jan Łoboda pełnił również funkcję pierwszego prezesa „Racovii”.

³⁴ J. Nowak, dz. cyt., s. 158.

³⁵ Obie nazwy funkcjonowały w komunikatach KOZPN.

³⁶ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 22, s. 2.

browa i Częstochowa po 3, Raków i Olkusz po 2, Czeladź oraz Zawiercie po 1 klubie³⁷. Podczas zebrania podokręgu w dniu 22 lutego 1925 r. wybrano „łączników” z poszczególnych miast. Z Częstochowy wybrano Konstantego Skawińskiego, członka Klubu Sportowego Częstochowa³⁸. Został on pierwszym działaczem w strukturach związkowych reprezentującym stanowisko klubów z Częstochowy i okolic.

Rok 1927 r. okazał się przełomowym dla częstochowskiego piłkarstwa. W marcu podczas zebrania częstochowskich klubów powołano Podokręg Częstochowa, którego zasięg obejmował powiat częstochowski³⁹. Działa on przy Krakowskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej. W informacji podanej w „Przeglądzie Sportowym” z marca 1927 r. miał on skupiać 28 klubów. Jest to błędna informacja, gdyż nie istniało tyle drużyn na terenie jego działalności w tym okresie. W skład podokręgu weszło 14 klubów związkowych⁴⁰, które utworzyły dwie grupy kl. „C”. Inne czyniły starania o przyjęcie. Na organizacyjnym zebraniu wybrano następujący zarząd: Okniński (CKS) – prezes, Leon Goldman – wiceprezes, Bolesław Szmerdt – sekretarz, Daniel Markowicz (Warta), Janusz Wójcik (CKS) – członkowie⁴¹. Działał on do kolejnych wyborów, które odbyły się 19 lutego 1928 r. W czasie swojej rocznej kadencji wydał trzydzieści jeden oficjalnych komunikatów zamieszczanych w lokalnej prasie. Zawarto w nich informacje o karach dla klubów i zawodników, zweryfikowane wyniki rozgrywek klasy „C”, informacje o meczach międzymiastowych oraz inne wiadomości związane z działalnością podokręgu.

Odmienny problem stanowiła kadra sędziowska, która często prezentowała niski poziom. Wpływ na to miał przede wszystkim brak szkoleń oraz odgórnej organizacji sędziowskiej, która trzymała by pieczę nad wszystkimi sędziami związkowymi. Głównymi zarzutami była stronnictwo oraz brak znajomości przepisów. Często jednak żywiołowo reagująca publiczność, a także sami piłkarze, mimo dobrych decyzji próbowali w sposób werbalny lub fizyczny oddziaływać na arbitra. Sędziami byli sami zawodnicy lub osoby związane z klubami piłkarskimi, co zapewne miało wpływ na wynik arbitrażu. Kolegia Sędziowskie działające przy okręgach były odpowiedzialne za obsadę sędziowską, organizowanie kursów dla kandydatów i egzaminów przed rundą dla sędziów związkowych oraz weryfikowanie ich pracy. Jeden z kursów miał miejsce w Częstochowie w 1926 r. Kierownikiem kursu był Egierski, działacz z Częstochowy. Egzamin końcowy odbył się przed specjalną komisją z Krakowa, w osobach Moltnera⁴²

³⁷ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 32, s. 5.

³⁸ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 75, s. 3, „Przegląd Sportowy” 1925, nr 6, s. 2.

³⁹ W kolejnych latach poszerzono teren działalności o kluby z powiatu radomszczańskiego, zawierciańskiego oraz wieluńskiego.

⁴⁰ Wśród nich była druga drużyna „Warty” Częstochowa. Pierwsza drużyna występowała w kl. „B”.

⁴¹ „Przegląd Sportowy” 1927, nr 12, s. 5, „Przegląd Sportowy” 1927, nr 13, s. 5.

⁴² By on również tego dnia sędzią meczu pomiędzy CKS Częstochowa a Wartą Częstochowa, zakończonym wynikiem 3:2.

i Rutkowskiego w dniu 24 maja 1926 r. Legitymacje sędziowskie otrzymało 8 sędziów z Częstochowy: Ludmił Iwaszko, Janusz Wójcik, Konstanty Skawiński, Bolesław Szmerdt, L. Markowicz, Daniel Markowicz, Marjan Hassenfeld i Hajutin⁴³. Dwa lata później podobny kurs ukończyli: W. Kociński, M. Feiner, J. Mayer oraz N. Szczerej. Po otrzymaniu uprawnień, raz w roku wszyscy sędziowie mieli obowiązek przystępować do egzaminów uprawniających do prowadzenia zawodów. Sędziowie z Częstochowy najczęściej byli wyznaczani do lokalnych rozgrywek i meczów towarzyskich. Oprócz nich arbitrami spotkań drużyn z regionu częstochowskiego byli m. in. sędziowie z Sosnowca i Krakowa. Wraz z powołaniem Podokręgu Częstochowa, utworzono przy nim Referat Obsady Krakowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, którego przewodniczącym został Daniel Markowicz. Referat wydawał oficjalne komunikaty na łamach lokalnej prasy. Drużyny miały obowiązek podawać do wiadomości kolegium sędziów informacji o terminie meczu ligowego. Brak owego zgłoszenia skutkował karą finansową dla klubu.

Sprawy szkoleniowe stały na niskim poziomie, brakowało polskich trenerów, a tylko nieliczne kluby z Polski mogły pozwolić sobie na szkoleniowca z zagranicy. Słabsi uczyli się od lepszych. Ludzie związani z piłką nożną, wracając z zagranicy próbowali wdrażać „nowinki”, które tam podejrzeli. Częstochowskie kluby prowadzili najczęściej byli lub aktualni zawodnicy.

Brak infrastruktury sportowej był olbrzymim problemem, z którym borykali się piłkarze oraz działacze w większości miast w Polsce. W 1920 r. założono w Częstochowie oddział Czerwonego Krzyża Młodzieży. W związku z tym wydarzeniem częstochowski magistrat przeznaczył na boiska sportowe dla młodzieży część parku 3 Maja oraz plac u zbiegu ulic Jasnej i Humbertowskiej⁴⁴, który był docelowo boiskiem do piłki nożnej. Ekwipunek w postaci m.in. piłek do piłki nożnej, palanta oraz krykieta pochodził z funduszy amerykańskiej organizacji. Były to pierwsze w Polsce boiska sportowe Młodzieżowego Czerwonego Krzyża⁴⁵. Z powstałego placu gier i zabaw ruchowych w parku 3 Maja do 1927 roku korzystała młodzież szkolna, kluby i towarzystwa sportowe. Później został wydzierżawiony KOS „Victoria” Częstochowa.

Z inicjatywą budowy w Częstochowie miejskiego boiska sportowego wystąpiły ówczesne władze, z prezydentem Marczewskim. Boisko usytuowano w dzielnicy Zawodzie, na placu pomiędzy ulicami Strażacką i Olsztyńską. Boisko mogło pomieścić około 6 tysięcy widzów. Uroczyste otwarcie nastąpiło 5 sierpnia 1923 r.⁴⁶ Podczas zebrania klubów związkowych 13 marca 1925 r. wybrano komisję opieki nad boiskiem, w osobach: Ludmiły Iwaszko, Alfreda Szmebla i L. Markowicza, na zastępcę powołano Konstantego Skawińskiego. Wszelką

⁴³ „Goniec Częstochowski” 1926, nr 117, s. 3.

⁴⁴ Obecnie ulice Waszyngtona i Pułaskiego.

⁴⁵ „Przegląd Sportowy” 1920, nr 137, s. 4, nr 145, s. 3.

⁴⁶ E. Małolepszy, *Kultura fizyczna ...*, s. 15.

korespondencję o wynajem boiska należało kierować bezpośrednio do komisji (na adres Strażacka 1)⁴⁷. Do zadań komisji należało właściwe dysponowanie obiektem, konserwacja obiektu oraz popularyzacja piłki nożnej. Wszystkie kluby korzystające z boiska ponosiły koszty wynajmu oraz konserwacji boiska, a także odprowadzały podatek z organizacji zawodów sportowych. Odbywały się na nim m.in. rozgrywki ligowe, mecze reprezentacji Częstochowy oraz mecze okazjonalne.

Pierwszą drużyną w Częstochowie, którą posiadała własne boisko była „Częstochovia” działająca przy Związku Strzeleckim. Dużym nakładem pracy boisko przy zbiegu ulic Centralnej i Jasnej⁴⁸ zostało ściśle przystosowane do gry w piłkę nożną. Zadbano również o publiczność, zapewniając miejsca siedzące. Mecz inauguracyjny odbył się pomiędzy „Częstochovią” a „Kielczanką”, w dniu 7 sierpnia 1921 r.⁴⁹

Działacze KOS „Victoria 1922” Częstochowa wykazali się operatywnością w rozbudowie skromnej infrastruktury. Dzięki przychylniej opinii architekta powiatowego Mońkowskiego, uzyskali plac od rządu. W 1924 r. zawarli umowę z Ministerstwem Robót Publicznych w Warszawie, otrzymując w dzierżawę obszerny plac przy ul. Krakowskiej 21⁵⁰. Dzięki temu powstało klubowe boisko wraz z trybuną. Było to jak na tamte czasy duże przedsięwzięcie, gdyż infrastruktura sportowa objęła również korty do tenisa, kręgielnię letnią, tor rowerowy, strzelnicę czy też lodowisko (zimą). Boisko z przeznaczeniem do piłki nożnej oraz siedziba klubu istnieje w tym miejscu do dziś.

Innym klubem, który zwrócił się do Rady Miejskiej Częstochowy z prośbą o dzierżawienie terenu pod budowę obiektu sportowego była CKS „Warta”. W 1924 r., udostępniono w tym celu plac przy ulicy Koszarowej 22 z jednoczesnym warunkiem zagospodarowania terenu pod działalność sportową. Pierwszymi zawodami były mecze o puchar Prezydenta Częstochowy – 28 czerwca 1925 r.⁵¹ W 1927 r. utworzono Miejski Komitet Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego w Częstochowie, które dysponowało dzierżawą tego boiska.

Boiskiem o dużym obłożeniu spotkaniami był obiekt przy ul. Dąbrowskiego, niedaleko ówczesnych Koszar „Zawady”. Spotkania piłkarskie rozgrywano również w parku „Rakowskim”, który znajdował się pomiędzy dzisiejszymi ulicami Limanowskiego, Fredry i Syrokomli. Mecze rozgrywali na tym obiekcie piłkarze „Racovii” i „Sparty” Raków.

Rejestracja i legalizacja klubu nie były sprawami prostymi, a co za tym idzie często doprowadzały do tego, iż drużyny funkcjonowały w sposób nieformalny, rozgrywając tylko mecze towarzyskie lub biorąc udział w turniejach. Trudności przejawiały się przede wszystkim w komunikacji pomiędzy zainteresowanymi

⁴⁷ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 66, s. 3.

⁴⁸ Obecnie aleja Wolności i ulica Waszyngtona.

⁴⁹ „Goniec Częstochowski” 1921, nr 170, s. 3.

⁵⁰ „Goniec Częstochowski” 1924, nr 78, s. 3.

⁵¹ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 147, s. 5, E. Małolepszy, *Kultura fizyczna...*, s. 17.

jednostkami (władze klubu, starosta częstochowski, wojewoda kielecki), w braku wzorców w postępowaniu legalizującym działalność klubów, a także w poglądach politycznych, jakimi kierowali się działacze.

W latach dwudziestych XX w. częstochowskie kluby sportowe, chcąc brać udział zorganizowanych rozgrywkach, musiały należeć do okręgowego związku sportowego. Kluby sportowe z Częstochowy znajdowały się w obszarze działalności KOZPN. Kluby niezwiązkowe nie mogły brać udziału w systemie rozgrywek sportowych. Do podania o przyjęcie do Krakowskiego OZPN należało dołączyć dwa egzemplarze statutu wraz z podpisami prezydium i pieczęciami klubu, potwierdzenie zatwierdzenia statutu przez władze województwa, spis członków komitetu założycieli (zawierający imię i nazwisko, wiek i stanowisko społeczne)⁵². W pierwszym etapie kluby były przyjmowane w nadzór i opiekę⁵³. Dopiero po okresie próbnym składały one podanie o przyjęcie na członka zwyczajnego. Po rozpatrzeniu, odpowiednia komisja przyznawała statut członka zwyczajnego.

Pierwszą przyjętą do KOZPN drużyną z Częstochowy był KS Częstochowa, w dniu 18 maja 1922 r.⁵⁴ Kolejnymi były KS „Warta” – 7 września 1922 r.⁵⁵ oraz „Sparta” Raków – 18 maja 1923 r.⁵⁶, KSF „Racovia” Raków (1924), CKS (1925), KOS „Victoria 1922” Częstochowa (1925) oraz RKS „Skra” (1926).

Począwszy od 1923 r., kluby piłkarskie z Częstochowy i okolic brały udział w rozgrywkach mistrzowskich Podokręgu Sosnowieckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (OZPN) w Krakowie. W tymże roku w Podokręgu Sosnowiec funkcjonowały trzy grupy klasy „C”. Grupa II była złożona z 2 drużyn z Częstochowy i 1 z Rakowa. Rywalizowały ze sobą CKS „Warta” Częstochowa, KS Częstochowa, „Sparta” Raków⁵⁷. W pierwszym sezonie awans do klasy „B” uzyskała „Warta”. W kolejnych sezonach zarówno CKS, jak i „Victoria”, mimo zdobycia mistrzostwa klasy „C” nie uzyskały awansu do wyższej klasy rozgrywkowej. Częstochowskie kluby przegrywały w barażach z drużynami z Zagłębia Dąbrowskiego. W sezonie rozegranym w 1927 r., pierwszym pod egidą Podokręgu Częstochowskiego, rywalizowano w dwóch grupach klasy „C”. Mistrzem grupy I został CKS, grupy II – „Victoria 1922” Częstochowa⁵⁸. W rozgrywkach występowało 13 drużyn z Częstochowy i 1 z Rakowa⁵⁹.

⁵² „Przegląd Sportowy” 1923, nr 15, s. 2; W wielu przypadkach przyjmowano zespoły, gdy sprawa rejestracji była w toku postępowania.

⁵³ W późniejszych latach jako członkowie nadzwyczajni.

⁵⁴ „Przegląd Sportowy” 1922, nr 21, s. 2.

⁵⁵ „Przegląd Sportowy” 1922, nr 37, s. 3.

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 22, s. 2.

⁵⁷ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 24, s. 2.

⁵⁸ Komunikat Oficjalny nr 28 i nr 29 z 1928 roku kierownictwa częstochowskiego Podokręgu.

⁵⁹ Grupa I: CKS, „Warta” II, „Skra”, „Turyści”, „Błyskawica”, „Hagibor”, „Concordia”, grupa II: „Victoria”, „Sparta” Raków, „Jordanja”, ŻTGS, „Ogniwo”, „Ascola”, „Burza”.

Drużyny z Częstochowy rozgrywały mecze towarzyskie z drużynami m. in. z Krakowa, Łodzi, Pabianic, Piotrkowa Trybunalskiego, Radomska czy Sosnowca. Przyjeżdżały kluby reprezentujące w tamtym okresie wysoki poziom sportowy, takie jak: „Cracovia”, „Wisła” Kraków, „Warszawianka”, „Warta” Poznań. Mecze z tymi drużynami miały wpływ na propagowanie piłki nożnej w Częstochowie. Podnosił się również poziom sportowy miejscowych klubów, dzięki obserwacji drużyn o wyższym zaawansowaniu techniczno-taktycznym.

Zawiązała się reprezentacja Częstochowy, która rozgrywała mecze z reprezentacjami innych miast. Wzięła ona w 1925 r. udział w turnieju o „Srebrną odznakę KOZPN”. Przegrana w meczu z Bielskiem spowodowała odpadnięcie z rozgrywek⁶⁰. Cyklicznie rozgrywano mecze pomiędzy reprezentacją częstochowskich wojskowych a reprezentacją klubów cywilnych. Drużyna złożona z częstochowskich piłkarzy występowała również w okazjonalnych meczach. Do takiego doszło 18 września 1927 r. z okazji Dnia Śląskiego. Wtedy to rozegrano spotkanie z drużyną Związku Powstańców Śląskich. Mecz zakończył się w 25 minucie z powodu pęknięcia jedynej piłki, przy stanie 2:0 dla częstochowian⁶¹. Sytuacja ta miała miejsce również w innych spotkaniach, co świadczyło o braku sprzętu sportowego.

Na terenie Częstochowy odbywały się również mistrzostwa 7. dywizji piechoty. Były to zarazem eliminacje do mistrzostw armii polskiej w piłce nożnej. W rozgrywkach w 1925 r. brały udział drużyny: 7. pułku artylerii polowej (pap) z Częstochowy, 27. pułku piechoty (pp.) z Częstochowy oraz 74. pułk piechoty z Lublińca. Zwycięzcą został 7. pap z Częstochowy, awansując tym samym do rozgrywek o mistrzostwo IV korpusu⁶². W dalszej fazie rozgrywanej w Łodzi, zwyciężyli z 18. pp z Skierniewic 3:2 oraz przegrali 3:1 z 28. pp z Łodzi⁶³, tym samym odpadając z dalszych rozgrywek. Wojskowi stacjonujący w Częstochowie znacznie wpłynęli na rozwój piłki nożnej w tym mieście, m.in. reprezentując kluby jako zawodnicy czy też funkcjonując w ich strukturach jako działacze.

Zakończenie

Sport piłki nożnej w Częstochowie w pierwszych latach po wojnie rozwijał się dość przeciętnie. Brakowało przede wszystkim infrastruktury, instruktorów oraz trenerów. Również działaczom brakowało doświadczenia w powoływaniu klubów oraz zarządzaniu nimi. Skomplikowana biurokracja związana z rejestracją stowarzyszeń i klubów również nie sprzyjała rozwojowi tej dyscypliny. Znaczącym było powstanie

⁶⁰ „Przegląd Sportowy” 1925, nr 40, s. 13 podaje wynik 6:2, natomiast „Goniec Częstochowski” z 1925 r., nr 230, s. 3 podaje wynik 5:2 na korzyść Bielska.

⁶¹ „Goniec Częstochowski” 1927, nr 215, s. 3.

⁶² Na obszarze Polski istniało dziesięć Dowództw Okręgów Korpusów.

⁶³ „Goniec Częstochowski” 1925, nr 192, s. 3.

w 1923 r. I Miejskiego Boiska w Częstochowie do piłki nożnej. Stało się ono bazą treningową dla kilkunastu drużyn z Częstochowy i Rakowa, co świadczy o wzroście popularności tej dyscypliny. Na nim w większości rozgrywano mecze powstałej w 1924 r. częstochowskiej kl. „C”. Mimo kilkunastu drużyn regularnie startujących w rozgrywkach KOZPN, żaden klub w tym okresie nie awansował do rozgrywek kl. „A”. Za sukces organizacyjny należy uznać rozegranie w ramach meczy towarzyskich spotkań z najlepszymi klubami z Polski m.in. „Cracovią” Kraków, „Wisłą” Kraków, „Warszawianką” Warszawa oraz „Wartą” Poznań. Gra klubów z Częstochowy była przychylnie oceniana przez potentatów. Mecze te miały zapewne wpływ na podniesienie poziomu sportowego oraz organizacyjnego. Zawiązanie się reprezentacji Częstochowy rozgrywającej regularnie spotkania z innymi ośrodkami piłki nożnej również należy traktować jako czynnik wpływający na rozwój tej dyscypliny. Efektem działań działaczy z tego okresu było powołanie na początku 1927 r. Podokręgu Częstochowa. Jego istnienie dało możliwości na dalszy rozwój piłki nożnej w tym mieście.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Częstochowie

— Akta Miasta Częstochowy

— Teki Ignacego Sowały

Archiwum Państwowe w Kielcach

— Urząd Wojewódzki w Kielcach 1919–1939

II. Drukowane

Protokół Nadzwyczajnego Zebrania KS „Orlęta” z dnia 10.08.1924 r.

Statut Klubu Sportowego „Orlęta” z dnia 7.02.1924 r.

III. Prasa

„Goniec Częstochowski” (Częstochowa) 1906–1928.

„Przegląd Sportowy” (Kraków, Warszawa) 1921–1928.

„Życie Częstochowy” (Częstochowa) 1970–1973.

B. Literatura

55 lat MRKS Skra Częstochowa 1926–1981, Częstochowa 1981.

Karpowicz R., *50 lat w służbie sportu RKS Raków*, Częstochowa 1971.

Kościański K., *Piłka nożna w Częstochowie do 1918 roku*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” 2018, t. 17, nr 2, s. 57–68; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2018.17.13>.

- Konieczny A., Krawczyk A., *Piłka jest okrągła: 50 lat piłkarstwa w województwie katowickim*, Katowice 1971.
- Kuczera R., *Victoria Częstochowa. Historia klubu*, Częstochowa 2004.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918–1939*, Częstochowa 1996.
- Małolepszy E., *Piłka Nożna w Częstochowie w latach 1918–1939*, „Rocznik Naukowy AWF w Katowicach” 1997, nr 25, s. 63–75.
- Małolepszy E., *Działalność Częstochowskiego Podokręgowego Związku Piłki Nożnej w latach 1928–1939 (zarys dziejów)*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie” 2000, z. 3, s. 43–52.
- Małolepszy E., *Aktywność sportowa mieszkańców Częstochowy w czasach Biegańskiego*, [w:] Sętowski J. (red.), *Władysław Biegański (1857–1917) Częstochowski lekarz, naukowiec i społecznik*, Częstochowa 2007.
- Pietraszek Z., *75 lat KS Victoria*, Klub Sportowy „Victoria”, Częstochowa 1997.
- Wróbel J., Wójcik M., *Częstochowski Klub Sportowy Budowlani CKS*, Częstochowa 1992.

Prace niepublikowane

- Nowak J., *Ruch sportowy w Częstochowie w latach 1887–1939* (praca doktorska), AWF Wrocław 1973.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Piłka nożna w Częstochowie w latach 1919–1927*.
